

Ks. Stanisław Piech

KATEDRA CHRZEŚCIJAŃSKIEJ NAUKI SPOŁECZNEJ
NA UNIWERSYTECIE JAGIELLOŃSKIM

Na przełomie XIX i XX stulecia w wielu państwach europejskich nastąpił intensywny rozwój gospodarki kapitalistycznej. Nowe struktury ekonomiczne niosły ze sobą głębokie przemiany społeczne i polityczne. Na ziemiach polskich gospodarczo zapóźnionych wraz z rozwojem przemysłu wzrastała liczba robotników i następowała ich proletaryzacja. Na podłożu wycisku i nędzy klasy robotniczej przyjmowały się różne organizacje stojące na gruncie światopoglądu materialistycznego, zwalczające religię i dążące do przebudowy ustroju społeczno-gospodarczego na drodze rewolucji socjalistycznej.

W wysiłkach zmierzających do rozwiązania nabrzmiałej kwestii robotniczej przełomowe znaczenie miała encyklika papieża Leona XIII "Rerum novarum" ogłoszona 15 maja 1891 r. Papież przeprowadził w niej analizę ówczesnej rzeczywistości, przypomniał zasady i sugerował praktyczne rozwiązania. Po ogłoszeniu encykliki nastąpiło wielkie ożywienie katolickiej myśli i działalności społecznej. Na uniwersytetach zaczęto wprowadzać wykłady z tej dziedziny. Pierwsza na ziemiach polskich katedra chrześcijańskich nauk społecznych powstała w Uniwersytecie Jagiellońskim.

W historiografii polskiej posiadamy niewiele opracowań dotyczących działalności Wydziału Teologicznego UJ w bieżącym stuleciu. Sporo światła na ten okres rzucają cenne prace W. M. Bartła,¹ J. Kusia,² K. Lewickiego i H. Wyczawskiego.³ W dobie zwiększonego zainteresowania katolicką nauką społeczną warto przypomnieć dzieje katedry tej dyscypliny w krakowskiej Alma Mater.

1. Starania o utworzenie katedry.

Na Uniwersytecie Jagiellońskim, szczytującym się tradycjami katolickiej myśli społecznej sięgającymi średniowiecza /Stanisław ze Skalbmierza, Paweł Włodkowic/ już w półroczu letnim 1892/93, a więc w niespełna rok po ogłoszeniu "Rerum novarum" docent prywatny Alfred Halban głosił na Wydziale Prawa i Administracji wykłady: "O stanowisku papieża wobec kwestii socjalnej". Profesor Józef Brzeziński na tym samym wydziale, w półroczu zimowym

1894/95 miał prelekcje na temat: "Stanowisko Kościoła wobec kwestii socjalnej", a w następnym roku "O encyklikach Leona XIII".

Na Wydziale Filozoficznym problematykę społeczną stosunkowo często podejmował ks. Stefan Zachariasz Pawlicki CR, europejskiej sławy filozof, członek założonego przez Leona XIII, w 1882 r. Rzymskiego Komitetu Studiów Społecznych /Circolo Romano di Studi Sociali/, początkowo profesor Wydziału Teologicznego.⁴

W warunkach znacznego ożywienia katolickiej myśli i pracy społecznej zaistniała na wydziałach teologicznych konieczna potrzeba wprowadzenia stałego kursu katolickiej nauki społecznej, zwanej wówczas socjologią chrześcijańską lub chrześcijańskimi naukami społecznymi. Znajomość bowiem nauczania społecznego Kościoła oraz podstawowych zasad socjologicznych i ekonomicznych okazywała się niezwykle przydatna w posłudze duszpasterskiej.

Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wiedeńskiego wykłady socjologii chrześcijańskiej wprowadzono w roku akad. 1897/98. Zajęcia te w obydwóch semestrach w wymiarze 2 godz. tygodniowo prowadził profesor teologii moralnej, ks. Franciszek Schindler.⁵ W tym samym roku dyscyplinę tę wprowadzono jako przedmiot nauczania także na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Karola w Pradze.⁶

Biskup krakowski Jan Puzyna w piśmie z dnia 2 listopada 1899 r. skierowanym do namiestnika Galicji Leona hr. Pinińskiego wyraził pragnienie, aby profesorowie Wydziału Teologicznego UJ "wprowadzili tyle w obecnej chwili wskazane wykłady o kwestii socjalnej."⁷ W odpowiedzi na życzenie biskupa już w półroczu zimowym 1899/1900 wprowadzono na tym wydziale dwugodzinne prelekcje na tematy społeczne. Profesor prawa kanonicznego ks. Tadeusz Gromnicki głosił wówczas wykłady na temat: "Kościoł wobec prądów politycznych i społecznych w XVIII i XIX wieku", a w następnym półroczu "Kościoł katolicki wobec prądów socjalnych w XIX wieku". Na seminarium filozofii chrześcijańskiej w półroczu letnim tego roku profesor tego przedmiotu i teologii fundamentalnej ks. Franciszek Gabryl omawiał zagadnienie własności według nauki św. Tomasza i socjalistów. W półroczu zimowym następnego roku wyjaśniał "kwestie socjalne".⁸ W następnych latach nie notowano w spisach wykładów specjalnych prelekcji o tematyce społecznej, co wszakże nie oznacza, że nie poruszano tego rodzaju zagadnień. Problematyka społeczna przewijała się bowiem w wykładach teologii moralnej i pastoralnej, a także prawa kanonicznego.

Mocny impuls do starań o wprowadzenie stałego wykładu katolickiej nauki

społecznej na Wydziale Teologicznym UJ dała konferencja plenarna episkopatu monarchii austro-węgierskiej, obradująca dnia 13 listopada 1901 r. w Wiedniu. Wystąpiła ona z programem reformy studiów teologicznych. Biskupi postulowali, aby w nowym "ratio studiorum" dla wydziałów teologicznych znajdowały się także wykłady socjologii chrześcijańskiej. Nowy, zreformowany program studiów został w porozumieniu z episkopatem wprowadzony w życie zarządzeniem Ministerstwa Wyznań i Oświaty /Ministerium für Kultus und Unterricht/ z dnia 21 marca 1902 r.⁹

Krakowski Wydział Teologiczny rozumiejący potrzebę powołania do życia katedry chrześcijańskich nauk społecznych mógł podjąć o nią starania dopiero po zażegnaniu sporu z bpem J. Puzyną w sprawie udzielania profesorom misji kanonicznej i obsadzenia trzech wakujących katedr: dogmatyki szczegółowej, teologii moralnej i pastoralnej. Na razie tylko od czasu do czasu prowadzono osobne prelekcje z tej dziedziny. W półroczu letnim 1904/05 ks. T. Gromnicki mówił o aktualnych prądach społecznych.¹⁰

Po porozumieniu się z abpem Józefem Bilczewskim, metropolitą lwowskim obrz. łac. legatem Stolicy Apostolskiej dla obsadzenia wakujących katedr Rada Wydziału Teologicznego UJ na posiedzeniu w dniu 16 grudnia 1908 r. postanowiła zwrócić się do Ministerstwa Wyznań i Oświaty z prośbą o utworzenie katedry socjologii chrześcijańskiej.¹¹ W uzasadnieniu tego wniosku krakowscy profesorowie teologii stwierdzali, że zaistniała pilna potrzeba kształcenia duchowieństwa w naukach społecznych. W warunkach przysiółkowej nędzy galicyjskiej nasilała się emigracja "za chlebem" do Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Danii i Szwecji. Wychodźcy znajdowali się tam nie tylko w sferze oddziaływania różnych religii ale także agitacji socjalistycznej. Wielu odchodziło od Kościoła i obojętniało religijnie. Ciężkie warunki życia klasy robotniczej stwarzały szczególnie podatny grunt dla propagandy socjalistycznej. Obowiązkiem duszpasterzy było nie tylko zwrócenie baczonej uwagi na te niebezpieczeństwa i wskazywanie ludowi właściwej drogi ale także poszukiwanie nowych metod posługi pasterskiej w dużych ośrodkach przemysłowych. Dlatego kapłani powinni posiadać odpowiednią znajomość socjologii i ekonomii, aby mogli skutecznie przeciwstawiać się socjalizmowi.

Na ziemiach polskich rozwijał się ruch społeczno-gospodarczy. W diecezji krakowskiej, gdzie w okolicach przemysłowych /Wieliczka, Jaworzno, Jeleśnia, Żywiec/ na jednego księdza przypadało 4-6 tys. wiernych, kapłan mimo najlepszej woli nie był w stanie zapoznać się z literaturą fachową z tego zakresu. Księża, szczególnie młodzi, powinni uzyskać wpływy i zaangażo-

wać się w pracy kas reiffeissenowskich, czytelni, spółek mleczarskich i innych organizacji oświatowych i samopomocowych, mających na celu podniesienie gospodarcze wsi. Do tego rodzaju działalności konieczne było odpowiednie przygotowanie, a szczególnie stały kurs socjologii, który dotychczas nie mógł być prowadzony na Wydziale z powodu braku odpowiedniej siły fachowej.

Na wykładowcę tego przedmiotu zaproponowano ks. K. Zimmermanna, kustosza kolegiaty Św. Marii Magdaleny w Poznaniu, który miał nie tylko wykształcenie teoretyczne, ale również praktykę w prowadzeniu różnego rodzaju związków i organizacji.¹² Kardynał J. Puzyra zgodził się na utworzenie tej, jak już wspomniano, pierwszej na ziemiach polskich katedry chrześcijańskich nauk społecznych i powierzenie jej ks. Zimmermannowi. Biskup krakowski żywił nadzieję, że "pod wpływem tej nauki duchowieństwo lepiej wniknie w myśli Leona XIII zawarte w encyklice... "Rerum novarum" i dobrobyt materialny będzie uważało za środek do duchowego i moralnego podniesienia ludu według nauki Chrystusa Pana."¹³

Trzeba podkreślić, że w 1908 r. z wnioskiem o erygowanie katedry socjologii na UJ wystąpiły nie fakultety prawa czy filozofii, ale wydział teologiczny, co wyraźnie zaznaczył sam minister Wyznań i Oświaty Karol hr. Stłdrghk w mowie parlamentarnej 10 lutego 1910 r. w związku z omówionymi poniżej zajęciami na uczelni.¹⁴ Na Wydziale Filozoficznym katedra socjologii i etnologii powstała dopiero w 1930 r.¹⁵

2. Profesura ks. Kazimierza Zimmermanna.

W dniu 9 września 1910 r. ks. K. Zimmermann został przez cesarza mianowany profesorem zwyczajnym chrześcijańskich nauk społecznych na Wydziale Teologicznym UJ. Wykłady miał rozpocząć 1 października 1910 r., w wymiarze sześciu godzin tygodniowo.¹⁶

Ks. Kazimierz Zimmermann /1874-1925/ urodzony 25 stycznia w Trzemesznie był synem lekarza Jana i Heleny ze Skarbków Malczewskiej. Po ukończeniu gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu /1893/, studiował filozofię i teologię w Würzburgu, następnie w seminariach duchownych w Poznaniu i w Gnieźnie. Po otrzymaniu święceń kapłańskich /13 III 1897/ był wikariuszem kolejno w Grodzisku i Przemencie i administratorem w Tarnowie. "Na posadach tych - pisał w swoim życiorysie - zajmowałem się także sprawami społecznymi, szczególnie towarzystwami robotników i celem ich rozszerzania w diecezji, pisywałem na ten temat do pism codziennych".¹⁷ Interesował się także sprawą

wychodźstwa "na Saksy". Aktywność społeczna ks. K. Zimmermanna zwróciła na niego uwagę a'a F. Stablewskiego, który w 1900 r. powołał go na prebendarza kościoła poddominikańskiego w Poznaniu, a jednocześnie skierował do pracy w redakcji "Przewodnika Katolickiego". Arcybiskup poruczał mu odtąd do opracowania różne aktualne dla archidiecezji tematy. Wysyłał go też jako swego reprezentanta na wiece generalne katolików niemieckich, na zebrania dziennikarzy katolickich, spotkania związku towarzystw dobroczynnych "Caritas" i innych. Z polecenia metropolity ks. Zimmermann założył i kierował biurem prasowym, którego celem było informowanie władzy duchownej i prasy o sprawach kościelno-politycznych. Biuro to miało także służyć prostowaniu pojawiających się niekiedy w gazetach fałszywych wiadomości dotyczących religii i życia Kościoła. Po odbyciu praktycznych studiów społecznych w Münster-Gladbach rozpoczął ks. K. Zimmermann, na życzenie arcybiskupa, wydawać w 1902 r. w Poznaniu "Ruch Chrześcijańsko-Społeczny". Było to pierwsze na ziemiach polskich czasopismo naukowe, poświęcone katolickiej nauce społecznej.¹⁸ Zostało ono założone "aby - jak pisał ks. K. Zimmermann - szerzyć oświatę wśród inteligencji i służyć kierownikom towarzystw materiałem do kształcenia się własnego i miewania wykładów". "Ruch Chrześcijańsko-Społeczny" był redagowany przez niego w latach 1902-1903 i 1907-1910. Od 1900 r. ks. Zimmermann był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1902 r. został kanonikiem, a w następnym prałatem kustoszem kolegiaty Św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Na wiosnę 1903 r. objął redakcję "Kuriera Poznańskiego". Po zamknięciu tego pisma /5 III 1905/ wyjechał do Monachium na studia ekonomicznej /1905-1907/, uwieńczone doktoratem na podstawie pracy: "Die *Bank Przemysłowców* e/ine/ G/esellschaft/ m/it/ b/eschrenkten/ H/afung in Posen, ihre Gründung, Entwicklung und Bedeutung im Rahmen des *Verbandes der Erwebs - und Wirtschaftsgenossenschaften im Grossherzogtum Posen und Westpreussen*"¹⁹ Po powrocie ze studiów był bliskim współpracownikiem ks. Piotra Wawrzyniaka, wybitnego działacza społecznego w Wielkopolsce. W niespełna dwa lata po objęciu katedry na UJ inkardynował się do duchowieństwa diecezji krakowskiej /3 II 192/.²⁰

Powołanie do życia katedry chrześcijańskich nauk społecznych na Wydziale Teologicznym UJ i obsadzenie jej przez ks. K. Zimmermanna spotkało się z ostrą opozycją ze strony młodzieży socjalistycznej. Studenci owi uznali to za fakt przesądający o utworzeniu katedry socjologii na wydziale filozoficznym lub prawnym, zajmowanej przez świeckiego profesora. Bezpośrednią przyczyną wystąpień młodzieży radykalnej stało się ogłoszenie przez ks. Zimmer-

mana nadobowiązkowego wykładu publicznego, tzw. publicum, przeznaczonego dla słuchaczy wszystkich wydziałów. Tematem tego wykładu były: "Gospodarcze i zarobkowe organizacje w Księstwie Poznańskim"²¹ Jako pierwsza wystąpiła do walki Akademicka Sekcja Towarzystwa Etycznego. Do niej przyłączyły się: Czytelnia Akademicka, Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej Postępowej "Promień", Stowarzyszenie Młodzieży Postępowej w Krakowie "Spójnia", Stowarzyszenie Młodzieży Syjonistycznej "Przedświt-Haschahar", Stowarzyszenie Młodzieży Żydowskiej Postępowej, Związek Naukowo-Towarzystki i "Znicz".²²

Kampania przeciw ks. Zimmermannowi szła w dwóch kierunkach, z jednej strony oskarżano go o brak odpowiednich kwalifikacji profesorskich, z drugiej zaś dowodzono, że przybył on do Krakowa w celu zniszczenia ruchu "postępowego" w Galicji.²³

Na pierwszym wykładzie w dniu 15 listopada 1910 r. młodzież socjalistyczna gwizdami, okrzykami i śpiewem uniemożliwiła jego przeprowadzenie. Na następnych wykładach /22, 29 XI i 6 XII 1910 r./ również wrzawą, tupaniem, śpiewem i gwizdami, mimo przeciwdziałania ze strony władz uniwersyteckich, usiłowała nadal je udaremniać. Wystąpienia te przeszły do historii Wszecznicy Jagiellońskiej pod nazwą "Zimmermiady". Organizowano też wiece, na których domagano się oddzielenia Kościoła od państwa, wyłączenia wydziału teologicznego z uniwersytetu i ustąpienia ks. K. Zimmermanna z zajmowanej katedry.²⁴ Organizacje młodzieży radykalnej pozostawały pod silnym wpływem Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej. Jej dziennik "Naprzód", wychodzący w Krakowie przez trzy miesiące, w niewybredny sposób prowadził kampanię przeciw ks. Zimmermannowi i Kościołowi.²⁵ W dniach 28-30 stycznia 1911 r. młodzież socjalistyczna zorganizowała studencki strajk generalny. Nieustające rozruchy, zdobywanie siłą sal wykładowych zmusiły senat akademicki do powzięcia uchwały o zamknięciu uczelni. Rektor, prof. August Witkowski, po porozumieniu się z ministrem Wyznań i Oświaty Karolem hr. von Stürgkhem ogłosił zamknięcie uniwersytetu z dniem 30 stycznia 1911 r. Zawieszenie zajęć było krótkotrwałe. Semestr letni został otwarty już 13 marca 1911 r. Przywódcy rozruchów studenckich zostali ukarani na mocy wyroków komisji dyscyplinarnej i sądów państwowych.²⁶ "Zimmermiada" /1910-1911/ ukazała wszakże wyraźne tendencje antyklerykalne szerzące się wśród młodzieży akademickiej. Zjawisko to jeszcze bardziej uświadomiło duchowieństwu konieczność poszerzenia i pogłębienia znajomości zagadnień związanych z kwestią socjalną. Ułatwić to miała a zarazem przygotować księży do właściwej pracy nowo utworzona katedra.

Początkowo katolicką naukę społeczną na UJ wykładano jako przedmiot nieobowiązkowy na kursie III, w wymiarze 3 godz. tygodniowo, chociaż Wydział na posiedzeniu w dniu 8 października 1910 r. domagał się 6 godzin. Kard. J. Puzyna, mimo starań Fakultetu, nie pozwalał jednak na zwiększenie godzin prelekcji, nie chcąc przeciążyć zbyt już napiętego czteroletniego programu formacji intelektualnej i ascetycznej przyszłych kapłanów.²⁷ Rozwijająca się działalność społeczna duchowieństwa wymagała jednak pogłębionego studium tego przedmiotu. Zwiększenie liczby jego wykładów do 5 godz. tygodniowo dokonano się dopiero za rządów następnego biskupa krakowskiego, księcia Adama Świątkiewicza. Nauczanie socjologii rozłożył on w następujący sposób: słuchacze II kursu uczęszczali na 1 godz. wykładu tygodniowo, słuchacze kursu III na dwie, a słuchacze kursu IV obowiązywały 2 godz. seminarium. Przedmiot ten został uznany za obowiązkowy. Ministerstwo Wyznań i Oświaty reskryptem z 13 czerwca 1913 r. zatwierdziło ten projekt i wprowadziło go w życie z początkiem r. akad. 1913/14. Egzamin odbywał się na końcu IV kursu.²⁸ Po przedłużeniu studiów teologicznych do 5 lat, nauki społeczne wykładano na kursie V w wymiarze 5 godz. tygodniowo. Obowiązkowy egzamin odbywał się na końcu roku.

W jaki sposób ks. K. Zimmermann uczył tego przedmiotu? Socjologia na Wydziale Teologicznym UJ miała charakter nauki teoretyczno-praktycznej. Profesor posługiwał się własnym skryptem. W półroczu zimowym zazwyczaj wykładał część ogólną katolickiej nauki społecznej, a w letnim jej część szczegółową, w wymiarze 3 godz. tygodniowo. Obok wykładów kursowych miewał także prelekcje monograficzne /1 godz. tyg./.

Jaka była tematyka tych wykładów? W półroczu letnim 1911 r. omawiał kwestię robotniczą oraz polskie organizacje gospodarcze i społeczne w Wielkopolsce. W semestrach zimowych lat 1912/13-1917/18 mówił na temat "Chrześcijaństwo a kwestie społeczne w ciągu wieków". W roku akad. 1916/17 przedstawił zarys dziejów wykształcenia obywatelskiego od czasów starożytnych aż do końca XIX wieku. W półroczach letnich natomiast omawiał kierunki idei socjalnych w XVIII i XIX stuleciu (1912/13-1915/16), lub tylko XIX wieku (1916/17-1917/18). Ponadto w semestrze letnim 1912/13 miał wykład publiczny na temat: "Kolonizacja Fryderyka II na ziemiach polskich". W półroczu zimowym 1917/18 znowu wrócił do omawiania stosunku chrześcijaństwa do idei społecznych w ciągu wieków. Temat ten, zacieśniony do kwestii robotniczej, omawiał także w roku następnym. W semestrze zimowym 1919/20 głosił prelekcje na temat: "Nauka ogólna o państwie" i "Zarys historyczny kwestii włościań-

skiej w Polsce". W półroczach letnim 1919/20 i zimowym 1920/21 nie było na Wydziale Teologicznym UJ specjalnych wykładów katolickiej nauki społecznej. Ks. Zimmermann pracował wówczas na organizującym się wydziale teologicznym wskrzeszonym w Odrodzonej Polsce Uniwersytetu Wileńskiego.

W semestrze letnim 1920/21 znowu wykładał na UJ zagadnienie: "Chrześcijaństwo a kwestie społeczne w zarysie historycznym". Omawiał także relacje między nowoczesnym państwem a Kościołem oraz najważniejsze dziedziny pracy społecznej w duszpasterstwie. W następnym roku tematami wykładów były: "Najważniejsze dziedziny pracy społecznej w programie katolicyzmu w dobie obecnej" i "Polskie organizacje społeczne w Wielkim Księstwie Poznańskim /1815-1918/ na tle walk narodowościowych". W latach 1922/23 i 1924/25 wykładał ogólną naukę o państwie. W trzecim trymestrze 1922/23 mówił na temat "Nowoczesna kwestia robotnicza i próby jej rozwiązania", a przez cały rok omawiał idee społeczne w wiekach XVIII-XX. W następnym roku przedmiotem prelekcji były: nauka katolicka o gospodarstwie społecznym (także w r. 1924/25) oraz zagadnienie wzajemnych relacji katolicyzmu i kultury współczesnej.²⁹

Na początku pracy nowej katedry kolegium profesorów Wydziału na posiedzeniu w dniu 8 października 1910 r. uchwaliła podjąć starania o utworzenie przy niej seminarium naukowego.³⁰ Ordynariat Biskupi wyraził na to zgodę a Ministerstwo Wyznań i Oświaty reskryptem z 26 października 1912 r. utworzyło na UJ w r. akad. 1912/13 przy naukowym seminarium teologicznym oddział dla chrześcijańskich nauk społecznych. Prowadzenie ćwiczeń z tego zakresu powierzono ks. Zimmermannowi w wymiarze 2 godz. tygodniowo.³¹ Zakład posiadał własną bibliotekę, która w 1925 r. liczyła 671 różnych dzieł i broszur.³² Poprzez zajęcia praktyczne seminarium starało się przygotować przyszłych duszpasterzy do pracy społecznej w organizacjach gospodarczych i oświatowych.

Ks. Zimmermannowi cieszącemu się zaufaniem kolegium profesorskiego wielokrotnie powierzano urząd dziekana Wydziału Teologicznego (1912/13, 1916/17 i 1922/23) i rektora UJ 1924/25.³³

Osobną kartę w życiorysie naukowym ks. Zimmermanna stanowiła jego pomoc dla powstającego w 1919 r. Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Na zaproszenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego /WRiOP/, za zgodą władz Wszechnicy Jagiellońskiej, wykładał tam katolicką naukę społeczną w latach 1919-1921. Wraz z ks. Bronisławem Żongółłowiczem organizował tamtejszy wydział teologiczny i był jego pier-

wszym prodziekanem (1919/20).³⁴ Rektor Uniwersytetu Wileńskiego, prof. Michał Siedlecki, wraz z Senatem Akademickim zwrócił się 17 czerwca 1920 r. do Wydziału Teologicznego UJ z prośbą o przedłużenie ks. Zimmermannowi urlopu także na rok akad. 1920/21. Organizujący się Wydział Teologiczny - pisał rektor - posiada obecnie tylko trzech profesorów. Odwołanie ks. prof. Zimmermanna byłoby klęską prawdziwą dla Wydziału i stratą niepowetowaną dla Uniwersytetu".³⁵ Z chwilą bowiem jego wyjazdu z Wilna tamtejsze kolegium profesorów teologii byłoby niezdolne do podejmowania prawomocnych uchwał. W odpowiedzi na powyższą prośbę po "bardzo energicznej i żarliwej interwencji" ks. B. Żongołłowicza Rada Wydziału Teologicznego UJ po naradzie z księciem biskupem A. Sapiehą zgodziła się /28 VI 1920/ na przedłużenie tego urlopu na r. akad. 1920/21. Profesorowie krakowscy postawili jednak warunek, by ks. Zimmermann "przybył w ciągu roku, choć na krótki czas do Krakowa celem wygłoszenia swych wykładów dla naszych teologów. Nie bez uszczerbku dla siebie ze względu na własne dotkliwe braki, ale chętnie i bez wahania - pisał dziekan ks. Antoni Bystrzonowski - ponosi Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego tę ofiarę na rzecz bratniego Wydziału starodawnej Wszechnicy Wileńskiej w pełnym zrozumieniu naglących potrzeb organizującego się studium teologicznego w Wilnie, jak również niesłychanie doniosłych zadań narodowych i cywilizacyjnych jakie ma do spełnienia świeżo wskrzeszona Strażnica Kresowa".³⁶ Dziekan, zawiadamiając o tym ks. Zimmermanna wyraził życzenie, aby swoje wykłady na UJ wygłosił w trzecim trymestrze, a pod koniec roku akademickiego powrócił już na stałe do Krakowa i objął swoją katedrę.³⁷ Stało się to na początku roku akademickiego 1921/22.³⁸

Ks. Zimmermann poświęcał się głównie pracy dydaktycznej i organizacyjnej. Zaangażowany w popularyzację nauki był przewodniczącym Komisji Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich w Wilnie, a później na Górnym Śląsku (1923/24). Zmarł nagle 6 kwietnia 1925 r., w okresie sprawowania urzędu rektora UJ.³⁹ Żył zaledwie 41 lat. Wśród niedużych rozmiarów spuścizny naukowej i publicystycznej pozostawił po sobie dwutomowe, źródłowe dzieło: "Fryderyk Wielki i jego kolonizacja rolna na ziemiach polskich".⁴⁰

3. Sprawa nominacji ks. Aleksandra Wóycickiego. Zwinięcie katedry.

Po śmierci ks. Zimmermanna myśl profesorów Wydziału Teologicznego UJ zwróciła się ku osobie ks. Aleksandra Wóycickiego, znanego w Polsce i za granicą profesora zwyczajnego chrześcijańskich nauk społecznych na Wydziale

Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

Ks. Aleksander Wóycicki /1878-1954/ studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu i w Szkole Nauk Politycznych w Paryżu. Po uzyskaniu w Louvain /1909/ dyplomu doktorskiego z nauk politycznych i społecznych był w latach 1910-1918 profesorem socjologii w Akademii Duchownej w Petersburgu. Po jej zamknięciu w 1918 r. wykładał /1918-1924/ socjologię i historię gospodarczą na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Należał do współtwórców Demokracji Chrześcijańskiej w Petersburgu i Lublinie. Od 1924 r. był profesorem chrześcijańskich nauk społecznych na Uniwersytecie Wileńskim. Ten najwybitniejszy zarazem znawca środowiska robotniczego w Polsce od 1922 r. był posłem na Sejm Rzeczypospolitej. W Sejmie pełnił funkcję prezesa Komisji Ochrony Pracy z zamiłowaniem oddając się sprawom ruchu spółdzielczego i polityki społecznej. Reprezentował Polskę na międzynarodowych konferencjach pracy przy Lidze Narodów w Genewie i na zjazdach Międzynarodowego Stowarzyszenia Postępu Społecznego /Bazylea/. Był członkiem krajowych organizacji społecznych i komisji ministerialnych.⁴¹

Profesorowie krakowscy niewątpliwie zdawali sobie sprawę, że ks. Wóycicki byłby ozdobą Wszechnicy Jagiellońskiej. Bp. A. Sapięha powiadomiony o zamiarach Wydziału oznajmił, że zasadniczo nie jest przeciwny kandydaturze ks. A. Wóycickiego, uważał jednak, że profesor socjologii nie powinien należeć do żadnej partii politycznej, a przynajmniej nie odgrywać w niej znaczącej roli. Ks. A. Wóycicki będący posłem - pisał - musiałyby oświadczyć, że złoży swój mandat. Warunek ten miał być zabezpieczeniem przed traktowaniem katedry jako zajęcia pobocznego ze szkodą dla nauki.⁴²

Po uzyskaniu zgody kandydata na przeniesienie się do UJ Rada Wydziału Teologicznego na posiedzeniu 19 czerwca 1925 r. jednogłośnie uchwaliła zwrócenie się do Ministerstwa WRiOP z prośbą o mianowanie go profesorem chrześcijańskich nauk społecznych w Krakowie.⁴³ Dnia 19 września tego roku prezydent Rzeczypospolitej S. Wojciechowski mianował ks. Wóycickiego profesorem zwyczajnym UJ.⁴⁴

Nominacja została dokonana bez uprzedniego uzgodnienia jej z biskupem krakowskim. W tej sytuacji abp A. Sapięha zakomunikował Komisji Biskupów zebranej w Warszawie w dniach 7-8 listopada 1925 r., że bez jego wiedzy ks. A. Wóycicki został mianowany profesorem UJ. Pytał jak ma więc postąpić w tym wypadku. Biskupi jednomyślnie oświadczyli, że "ordynariusz powinien dać w formie mandatu Księdzu Wóycickiemu zakaz wykładania na uniwersytecie. Aby nie stwarzać precedensu ordynariusz Księdzu Wóycickiemu nie udzieli misji kanonicznej".⁴⁵

Minister WRiOP Stanisław Grabski powołując się na art. XIII p. 1 Konkordatu pomiędzy Polską a Stolicą Apostolską z 1925 r. zwrócił się 12 listopada 1925 r. do abpa A. Sapiehy z prośbą o udzielenie ks. A. Wóycickiemu upoważnienia do nauczania na UJ. Zaznaczył przy tym, że profesor ten posiada upoważnienie ordynariusza diecezji wileńskiej do wykładania na wydziale Teologicznym.⁴⁶

Abp A. Sapiaha odpowiadając ministrowi wyraził swoje zdziwienie wobec jego prośby i wyjaśnił, że konkordat na który się powołał, wymaga zgody ordynariusza na mianowanie profesorów wydziału teologicznego, ale prawo kościelne przyznaje to uprawnienie jedynie ordynariuszowi miejscowemu /can. 1381 § 3/. Biskup diecezjalny jest bowiem odpowiedzialny za nauczanie wiary na terenie powierzonej mu diecezji. Metropolita krakowski oświadczył, że postawiony wobec faktu dokonanego, nie chcąc przy tym "wprowadzać najwyższych czynników Państwa w konflikt" mógłby się zgodzić na tę nominację, ale tylko pod warunkiem otrzymania od ministerstwa oświadczenia, że "brak zasięgnięcia zgody Ordynariusza był tylko przeoczeniem i że na przyszłość tego rodzaju nominacje tak profesorów uniwersytetu, jak też prefektów szkół średnich i powszechnych zawsze będą przedsięwzięte dopiero po otrzymaniu zgody Ordynariusza".⁴⁷ Trzeba tutaj wyjaśnić, że konflikt wywołany nominacją ks. A. Wóycickiego został przez abpa A. Sapiehę rozciągnięty także na procedurę mianowania katechetów.

"Konkordat - odpowiedział minister S. Grabski - wyraźnie postanowił, że nauczycieli religii mianuje władza szkolna "wybierając ich spośród osób upoważnionych przez Ordynariuszów", a nie "po uzyskaniu na to mianowanie zgody czy zezwolenia miejscowego Ordynariusza". Prezydent Rzeczypospolitej mianując ks. Wóycickiego profesorem Wydziału Teologicznego w Krakowie zastosował się ściśle do postanowienia konkordatu. Dokonał bowiem przy tej nominacji "wyboru spośród osób upoważnionych przez Ordynariuszów", ponieważ profesor ten był już upoważniony do wykładania na wydziale teologicznym przez jednego z ordynariuszów. Oczywiście zgodnie z postanowieniem wspomnianego art. XIII Konkordatu: "w razie gdyby ordynariusz odebrał nauczycielowi dane mu upoważnienie, to ten ostatni będzie przez to samo pozbawiony prawa nauczania religii". "Przysługuje Ekscełencji - pisał dalej minister - prawo odebrać ks. Wóycickiemu upoważnienie do wykładania na Wydziale Teologicznym - a wtedy nominacja jego będzie przez Pana Prezydenta Rzeczypospolitej cofnięta."⁴⁸

Wprowadzenie w życie postanowień konkordatu na odcinku kształcenia duchowieństwa i katechizacji wymagało - jak się okazało - koniecznych wyjaśnień i

uściśleń prawnych. Tymczasem konflikt narastał.

Abp A. Sapieha powyższą wypowiedź ministra zakomunikował prymasowi kard. Edmundowi Dalborowi. Prymas stwierdził, że zapatrywanie ministra S. Grabskiego jakoby każdy nauczający, który gdziekolwiek i przez któregokolwiek biskupa ordynariusza był upoważniony do wykładania na wydziale teologii już tym samym był kwalifikowany na wszystkie wydziały w Polsce było mylne. Art. XIII Konkordatu mówił bowiem o osobach upoważnionych przez Ordynariuszów, ale to się odnosiło do ordynariusza tych szkół, dla których mianowano nauczyciela. Minister w cytowanym wyżej piśmie - pisał prymas - "pragnie się upewnić u Ordynariusza tylko tak dalece, że nie będzie on odbierał posiadanego przez kandydata na profesora upoważnienia do wykładania na wydziale teologicznym. W ten sposób pragnie minister podwójnie skrupować Ordynariusza; raz, że nie pyta się go o wyraźną misję kanoniczną przed objęciem katedry przez kandydata, a po wtóre, że chce odjąć Ordynariuszowi możliwość cofnięcia misji kanonicznej kiedykolwiek. Na takie stawianie kwestii oczywiście Episkopat zgodzić się nie może".⁴⁹

Do czego doprowadził ten zatarg? Minister S. Grabski w celu uniknięcia w przyszłości tego rodzaju konfliktów między wydziałami teologicznymi uniwersytetów państwowych a biskupami diecezjalnymi wydał w styczniu 1926 r. specjalny okólnik o wykonaniu art. XIII Konkordatu przy mianowaniu profesorów na fakultetach teologicznych. Minister prosił w nim, aby do wniosków o nominację profesorów i zatwierdzenie habilitacji załączano oświadczenie uprzedniej zgody biskupa diecezjalnego. Przy mianowaniu kandydata, który już był wykładowcą na innym wydziale teologicznym należało uzyskać od miejscowego ordynariusza zapewnienie, że nie odbierze mu upoważnienia do nauczania, otrzymanego od ordynariusza innej diecezji.⁵⁰

W preliminarzu budżetowym na 1926 r. Ministerstwo WRiOP skreśliło zwyczajną katedrę chrześcijańskich nauk społecznych na UJ.⁵¹ Wydaje się, że na tej decyzji w zasadniczy sposób zaważył omówiony wyżej zatarg. Ks. A. Wóycicki nie podjął wcale wykładów w Krakowie. Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 17 lutego 1926 r. został on ponownie mianowany profesorem tego samego przedmiotu na Uniwersytecie Wileńskim.⁵²

4. Nieudane starania o reaktywowanie katedry.

Zniesienie katedry chrześcijańskich nauk społecznych na Wydziale Teologicznym UJ boleśnie odczuły koła kościelne i uniwersyteckie.

Na mocy bulli papieża Piusa XI "Vixdum Poloniae unitas" z 25 X 1925 r. została utworzona metropolia krakowska. W obręb tej prowincji kościelnej weszły, obok arcybiskupstwa krakowskiego, diecezja tarnowska i kielecka oraz dwie nowo utworzone częstochowska i śląska /katowicka/. Biskupi Teodor Kubina /częstochowski/ i August Hlond /śląski/ zwrócili się w 1926 r. do abpa Adama Sapiehy z projektem zbudowania w Krakowie seminariów duchownych obu nowych diecezji, aby ich alumni mogli studiować na Wydziale Teologicznym UJ.

Projekt ten spotkał się z aprobatą metropolity krakowskiego, który dostrzegł w nim możliwość utworzenia w Krakowie silnego ośrodka myśli teologicznej w Polsce. "Jestem przekonany, że uczęszczanie alumnów seminariów górnośląskiego i częstochowskiego razem z naszymi alumnami na wspólne wykłady podniesie w wielkiej mierze żywotność i intensywność pracy naszej młodzieży, wyrobi szlachetne współzawodnictwo, postawi nasz Fakultet na pierwszym miejscu w Polsce".⁵³ W związku ze wzrostem liczby słuchaczy biskupi: A. Hlond i T. Kubina oraz dziekan Wydziału Teologicznego ks. Józef Archutowski w porozumieniu z metropolitą A. Sapiehą, a także on sam zwrócili się do Ministerstwa WRIOP z obszernym memoriałem w sprawie rozszerzenia działalności naukowej fakultetu przez utworzenie czterech nowych katedr /filozofii scholastycznej, dogmatyki traktatowej, patrystyki i historii dogmatu oraz co dopiero zniesionej socjologii/. Szczególnie domagano się reaktywowania tej ostatniej katedry uzasadniając jej potrzebę liczną klasą robotniczą w silnie uprzemysłowionych diecezjach: częstochowskiej i śląskiej.⁵⁴ "Kwestie socjalne w obydwóch diecezjach - pisał bp T. Kubina - odgrywają wielką rolę i ksiądz musi się nimi zajmować, aby móc spełnić swoje posłannictwo".⁵⁵

Starania te niestety nie zostały uwieńczone powodzeniem. Nie przywrócono katedry chrześcijańskich nauk społecznych, ani nie utworzono wspomnianych trzech nowych.

W tych warunkach Wydział Teologiczny UJ postarał się o wykłady zlecone socjologii chrześcijańskiej od roku akad. 1928/29 w wymiarze 2 godzin tygodniowo przez trzy trymestry. Wykłady te zlecono ks. Janowi Piwowarczykowi.⁵⁶

Wydział nie ustawał w staraniach o przywrócenie katedry tego przedmiotu. W 1931 r. prosił rektora UJ o przedłożenie tej sprawy na konferencji rektorów szkół wyższych w Poznaniu. W warunkach intensywnej w środowiskach robotniczych propagandy socjalistycznej Wydział zwracał uwagę na konieczność restytuowania katedry chrześcijańskich nauk społecznych dla "dobra ludu pracującego i dobra Państwa".⁵⁷

Konstytucja Apostolska "Deus scientiarum Dominus" papieża Piusa XI z

1931 r., reformująca studia teologiczne skłoniła Wydział do ponowienia starań o przywrócenie katedry. Na posiedzeniu w dniu 8 VI 1933 r. Rada Wydziału Teologicznego uchwaliła jednomyślnie zwrócić się do Ministerstwa WROIP z usilną prośbą o reaktywowanie w roku akad. 1933/34 zawieszony katedry sztuki kościelnej i przemianowanie jej na katedrę katolickiej etyki społecznej. Wykłady tego przedmiotu w charakterze zastępcy profesora uchwalono powierzyć ks. J. Piwowarczykowi, który już od czterech lat był lektorem nauk społecznych na tym wydziale.⁵⁸ Starania te znowu pozostały bez skutku. Katedry katolickiej nauki społecznej nie przywrócono do końca istnienia Wydziału na UJ.

5. Wykłady zlecone katolickiej nauki społecznej.

Wobec trudności reaktywowania katedry chrześcijańskich nauk społecznych na UJ Wydział Teologiczny w porozumieniu z Ministerstwem WROIP w r. akad. 1928/29 wykłady, "na razie" zlecone, z tej dyscypliny w wymiarze dwóch godzin tygodniowo przez wszystkie trzy trymestry dla IV i V kursu studiów. Prelekcje te powierzono ks. J. Piwowarczykowi, emerytowanemu katechecie gimnazjalnemu i członkowi redakcji dziennika "Głos Narodu".⁵⁹

Ks. Jan Piwowarczyk /1889-1959/, urodził się 29 stycznia w Brzeźnicy koło Wadowic, w rodzinie Marcina i Marii Hyla. Po ukończeniu gimnazjum w Wadowicach /1899-1907/, studiował na Wydziale Teologicznym UJ /1907-1911/. Po święceniach kapłańskich w 1911 r. pracował najpierw jako wikariusz parafii Św. Józefa w Podgórzu /do 1916 r./, następnie Św. Szczepana w Krakowie. W latach 1917-1920 był mansonarzem kościoła Mariackiego. Uczył religii w Seminarium Nauczycielskim Żeńskim Sebaldy Młnnychowej /1916-1921/, w I Szkole Realnej późniejszym Gimnazjum im. Augusta Witkowskiego /1917-1918/, w gimnazjach: Św. Jacka /1918-1920/ i Tadeusza Kościuszki /1920-1922/. W latach 1922-1939 był członkiem zespołu redakcyjnego /od 1936 jako redaktor naczelny/, "Głosu Narodu". Należał do Chrześcijańskiej Demokracji będąc jednym z ideologów stronnictwa. Wywierał duży wpływ na młodą inteligencję, szczególnie zgrupowaną w Stowarzyszeniu Katolickiej Młodzieży Akademickiej "Odrodzenie". Od 1934 r. był członkiem nowo założony przez kard. Augusta Hłonda Rady Społecznej przy Prymasie Polski.⁶⁰

Ks. J. Piwowarczyk swoje prelekcje na UJ rozpoczął w dniu 1 grudnia 1928 r. Tematyka jego wykładów obracała się wokół historii katolicyzmu społecznego i jego praktyki. Omawiał kwestię socjalną, zaznajamiał z zasadami życia społecznego i gospodarczego. Wiele uwagi poświęcał kierunkom społecznym zwłaszcza liberalizmowi i socjalizmowi.⁶¹ W dniu 1 czerwca 1933 r. uzyskał na

Wydziale Teologicznym UJ promocję doktorską na podstawie rozprawy: "Kryzys społeczno-gospodarczy w świetle katolickich zasad".⁶²

Ministerstwo WRiOP rozporządzeniem z 4 listopada 1933 r. skreśliło socjologię chrześcijańską z programu wykładów i ćwiczeń zleconych na Wydziale Teologicznym UJ w r. akad. 1933/34.⁶³ Rada Wydziału w piśmie z 26 marca 1934 r. skierowanym do Ministerstwa podnosiła, że wykłady te są niezbędne dla przyszłych duszpasterzy, zwłaszcza pracujących w wielkich ośrodkach przemysłowych na Śląsku, w Zagłębiu Dąbrowskim i w Chrzanowskim. Wyraziła przy tym przypuszczenie, że odmówienie zatwierdzenia prelekcji nastąpiło wyłącznie ze względów oszczędnościowych. Ks. Piwowarczyk, który rozpoczął swoje wykłady od początku r. akad. 1933/34 zdecydował się prowadzić je bezpłatnie. Wydział, chcąc koniecznie utrzymać publiczny i oficjalny charakter tych wykładów, prosił Ministerstwo o pozwolenie aby mogły się one nadal odbywać bezpłatnie w gmachu uniwersyteckim w r. akad. 1934/35.⁶⁴ Ministerstwo nie wyraziło jednak zgody na prelekcje ks. Piwowarczyka.⁶⁵ Przestał więc uczyć 30 czerwca 1933 r. Przyczyną odebrania mu prawa wykładania były jednak nie trudności budżetowe skarbu państwa, ale jego poglądy polityczne, wyrażane na łamach "Głosu Narodu" i krytyczne stanowisko zarówno wobec rządów sanacyjnych jak i endecji.

W tych warunkach dziekan Wydziału Teologicznego ks. Antoni Bystrzonoński skierował w dniu 30 czerwca 1934 r. obszernie, pełne ubolewania pismo do Ministerstwa WRiOP. Przypomniał w nim memoriały biskupów: krakowskiego, częstochowskiego i śląskiego z 1926 r., w których ze szczególnym naciskiem domagali się oni przywrócenia zniesionej katedry chrześcijańskich nauk społecznych. Rada Wydziału "odczuwając dotkliwie ten brak w teologicznych studiach krakowskich - pisał dziekan - powodowana troską o należyte wykształcenie przyszłych duszpasterzy w tak ważnym dziale, jakim jest nauka pracy społecznej opartej na zasadach chrześcijańskich, postanowiła na wyraźne żądanie Księży Biskupów ponowić w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego usilne starania o przyznanie na rok szkolny 1934/35 wykładów zleconych socjologii w minimalnej ilości dwóch godzin tygodniowo przez trzy trymestry".

Na posiedzeniu 25 czerwca 1934 r. Rada Wydziału jednomyślnie uchwaliła powierzyć te wykłady ks. A. Mytkowiczowi, byłemu profesorowi socjologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie.⁶⁶ Ministerstwo zatwierdziło tę uchwałę i prelekcje rozpoczęły się 1 października 1934 r.⁶⁷

Ks. Andrzej Mytkowicz /1873-1954/ urodził się 26 listopada we wsi Cze-

luśnica w powiecie jasielskim, w rodzinie rolników Piotra i Marianny Gałuszka. Szkołę ludową i gimnazjum /1886-1894/ ukończył w Jasle. Studiował na UJ, najpierw prawo /1894/95/, następnie teologię (1895/6-1898/9). Po święceniach kapłańskich w 1899 r. został wikariuszem w Jaworznie. /1899-1904/, gdzie założył i prowadził stowarzyszenie robotnicze "Przyjaźń". Po swojej pracy organizacyjnej i społecznikowskiej wzorował się na niemieckich stowarzyszeniach robotniczych. Pozostawał w bliskich kontaktach z ich ośrodkami w Berlinie i Munchen-Gladbach koło Kolonii. W 1903 r. wziął udział w trzymiesięcznym kursie socjalnym organizowanym przez Volksverein w Munchen-Gladbach. Znał także pracę chrześcijańsko-społeczną w Austrii. Przeniesiony /1904/ na stanowisko penitencjarza w kościele Mariackim w Krakowie, został w 1905 r. mianowany przez kard. J. Puzynę pierwszym generalnym sekretarzem katolickich stowarzyszeń robotniczo-rzemieślniczych w diecezji krakowskiej.

Ks. A. Mytkowicz założył w 1905 r. i wydawał do 1912 r. pismo chrześcijańsko-społeczne "Postęp". Początkowo był to dwutygodnik, który rychło stał się tygodniowym organem Katolickiego Stowarzyszenia Robotników i Rzemieślników. Ks. Mytkowicz był bardzo mocno zaangażowany w ruch chrześcijańskich związków zawodowych w Małopolsce i na Śląsku Cieszyńskim. Przyczynił się do powołania do życia w 1906 r. Polskiego Związku Zawodowego Katolickich Robotników /PZZKR/ w Krakowie. Organizacja ta stanowiła ogniwo utworzonego w 1904 r. Ogólnokrajowego Związku Katolickich Stowarzyszeń Robotniczych i Rzemieślniczych z siedzibą w Krakowie. W 1908 r. PZZKR został przemianowany na Polski Związek Zawodowy Chrześcijańskich Robotników. Ks. Mytkowicz poświęcił ruchowi spółdzielczemu wiele sił i czasu biorąc czynny udział w jego władzach kierowniczych. Założono wówczas Chrześcijańską Spółkę Spożywczą i Chrześcijański Bank Ludowy z kasami kredytowymi także na prowincji.

Działalność społeczna ks. Mytkowicza zainteresowała koła inteligencji skupione w spółce wydawniczej "Postęp", które w 1908 r. zakupiły wraz z drukarnią dziennik "Głos Narodu". W spółce tej zajmował on stanowisko dyrektora i prowadził jej finanse. Wokół wydawnictwa "Głos Narodu" skupiły się cztery inne czasopisma: tygodniki "Postęp" i "Głos Ludu", dwutygodnik "Myśl Robotnicza" i miesięcznik "W obronie Prawdy". We wszystkich tych pismach pracował bądź jako wydawca, bądź jako redaktor.

W 1912 r. uzyskał od władzy diecezjalnej urlop celem podjęcia studiów ekonomiczno-społecznych w Monachium. Na Wydziale Polityczno-Ekonomicznym tamtejszego uniwersytetu uzyskał 30 maja 1914 r. stopień doktora ekonomii na podstawie rozprawy "Ausländische Wanderarbeiter in der deutschen Landwirt-

schaft". Po powrocie ze studiów był w latach 1914-1917 wikariuszem w Żywcu.

W 1915 r. zaangażował się w prace Instytutu Ekonomicznego Naczelnego Komitetu Narodowego pozostającego pod kierownictwem profesora UJ dr Adama Krzyżanowskiego. W ramach tej instytucji wygłaszał odczyty w Wiedniu, Zakopanem i Krakowie na temat emigracji. W 1917 r. został proboszczem przemysłowo-rolniczej parafii Jawiszowice koło Oświęcimia, gdzie znalazł szczególne warunki do rozwinięcia swojej pasji społecznikowskiej w środowisku wiejskim. W tym też okresie 10 marca 1924 r. habilitował się na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego w zakresie socjologii chrześcijańskiej na podstawie rozprawy "Powstanie i rozwój emigracji sezonowej".⁶⁸

W listopadzie 1924 r. staraniem lwowskiego Wydziału Teologicznego Ministerstwo WRiOP utworzyło na UJK katedrę socjologii chrześcijańskiej. Na tę nowo powstałą katedrę został powołany proboszcz jawiszowicki, ks. A. Mytkowicz, mianowany 17 marca 1925 r. profesorem nadzwyczajnym. Czynnności profesorskie objął 5 maja 1925 r. Obok zajęć dydaktyczno-naukowych poświęcał się pracy w stowarzyszeniach zawodowo-robotniczych i Akcji Katolickiej. W 1925 r. był sekretarzem generalnym Zjednoczenia Chrześcijańskich Związków Zawodowych na Małopolskę Wschodnią we Lwowie. W r. akad. 1927/28 był dziekanem Wydziału. Profesorem zwyczajnym został mianowany 4 czerwca 1930 r. Rozporządzeniem Ministra WRiOP z 25 września 1933 r. została zwinęta katedra socjologii chrześcijańskiej na UJK we Lwowie. Ks. Mytkowicz przeniesiony w stan spoczynku, powrócił do Krakowa, gdzie osiadł w parafii Św. Krzyża, najpierw jako wikariusz, niebawem administrator, a od 1936 r. jako proboszcz.⁶⁹

Na Wydziale Teologicznym UJ zlecono mu wykłady na V kursie studiów. W r. akad. 1936/37 w kolejnych trymestrach przedmiotem jego prelekcji były: zasady socjologii katolickiej w jej rozwoju historycznym, ustrój społeczny ze szczególnym uwzględnieniem nauki o rodzinie i państwie oraz socjalizm i komunizm. W następnym roku omawiał ustrój gospodarczy i jego główne elementy w świetle nauki katolickiej, praktyczną działalność duszpasterstwa społecznego i ustrój społeczny według encyklik ostatnich papieży. W r. 1938/39 wyłożył: zarys socjologii katolickiej w jej rozwoju historycznym, główne elementy organizmu społecznego i ich szczegółowe zadania w świetle nauki katolickiej oraz prawo własności w pojęciu chrześcijańskiej etyki społecznej.⁷⁰ Uczył do końca r. akad. 1938/39.

W okresie okupacji niemieckiej seminaria duchowne zorganizowały u siebie studia prywatne. W seminariach częstochowskim i krakowskim katolicką naukę społeczną wykładał ks. J. Piwowarczyk, rektor tego ostatniego zakładu

w latach 1939-1944, udzielający się także w tajnym nauczaniu.⁷¹

Po wyzwoleniu Krakowa, już od 1 lutego 1945 r. wykłady zlecane z tego przedmiotu w wymiarze 2 godz. tygodniowo ponownie objął ks. Mytkowicz. W zakres jego prelekcji wchodziła także polityka społeczna. Od r. akad. 1945/46 obok socjologii na kursie V wykładał także na roku III naukę spółdzielczości, również w wymiarze 2 godz. tygodniowo. Ze względu na brak katedry praca jego, podobnie jak w latach przedwojennych, ograniczała się jedynie do prelekcji bez ćwiczeń seminaryjnych.⁷²

W r. akad. 1945/46 na kursie V uczył ekonomii chrześcijańskiej, zaś na roku III wykładał prawo koalicji robotników i zasady spółdzielczości. W roku następnym z ostatnim kursem studiów omawiał Akcję Katolicką i teorię spółdzielczości. W kolejnych trymestrach kursu III wykładał wstęp do socjologii, sprawę robotniczą i ubezpieczenia społeczne. W spisie wykładów na r. akad. 1947/48 zapowiedziano dla kursu III następujące zagadnienia: ustrój społeczny i gospodarczy według zasad katolickich, historię współczesnego katolicyzmu socjalnego oraz ustrój korporacyjny na tle encykliki "Quadragesimo anno". Dla kursu V natomiast ogłoszono tematy: spółdzielczość w świetle działalności praktycznej, związki zawodowe w rozwoju historycznym i dzisiejszej strukturze w Polsce oraz kolumny Akcji Katolickiej.⁷³

Z końcem r. akad. 1946/47 ks. Mytkowicz zrezygnował z wykładania na UJ. Rada Wydziału Teologicznego na posiedzeniu 19 września 1947 r. postanowiła na jego miejsce zaprosić ks. J. Piwowarczyka, wówczas już kanonika Kapituły Metropolitalnej i redaktora "Tygodnika Powszechnego".⁷⁴ Po zatwierdzeniu tej uchwały przez Ministerstwo Oświaty zaczął on ponownie uczyć na UJ. Praca ta jednak już w następnym roku została poważnie zagrożona. W preliminarzu na r. akad. 1948/49 Ministerstwo skreśliło bowiem wykłady zlecane katolickiej nauki społecznej na UJ. W tej sytuacji dziekan Wydziału Teologicznego ks. Aleksy Kławek zwrócił się 20 grudnia 1948 r. do Ministerstwa Oświaty z prośbą, "aby wykłady te zostały przywrócone, bo studenci teologii muszą być poinformowani o odnośnych zagadnieniach. Od r. 1910 stale była socjologia w Krakowie na Wydziale Teologicznym wykładana, a w czerwcu zwróciliśmy się nawet do Ministerstwa z uprzejmą prośbą o zatwierdzenie osobnego studium społeczno-charytatywnego. Jakkolwiek nie uzyskaliśmy zatwierdzenia na osobne studium, to jednak minimalna ilość wykładów z tych przedmiotów jest niezbędna, wykłady *o Polsce i świecie współczesnym* nie wystarczają, bo tylko jedną część zagadnień omawiają".⁷⁵

Inicjatywie utworzenia Studium Społeczno-Charytatywnego przy Wydziale

Teologicznym UJ warto poświęcić tu nieco miejsca. Potrzeba założenia tej jedynej w kraju instytucji przeznaczonej dla studentów z całej Polski, zrodziła się z konieczności zaznajomienia przyszłych duszpasterzy z zagadnieniami opieki społecznej. Projekt Studium wzorowany był na Institut für Caritaswissenschaft działającym przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu we Fryburgu badeńskim. Celem trzyletniego Studium miało być rozwijanie badań naukowych z zakresu miłosierdzia chrześcijańskiego i systematyczne kształcenie pracowników dla placówek charytatywnych. Koszty związane z prowadzeniem Studium Wydział Teologiczny miał pokrywać z funduszy uzyskanych od instytucji kościelnych i prywatnych.⁷⁶ Szkoda, że Studium Społeczno-Charytatywne nie zostało zatwierdzone przez Ministerstwo Oświaty.

Nie obsadzona była wówczas katedra teologii pastoralnej, na którą nie zaproponowano żadnego następcy. Dziekan prosił, aby ks. J. Piwowarczyk mógł nadal wykładać socjologię w wymiarze 2 godz., płatnych z funduszu wakującej katedry. Ministerstwo wyraziło na to zgodę. W r. akad. 1948/49 ks. Piwowarczyk wykładał etykę społeczną na kursach IV i V. W następnych latach uczył już tylko na kursie V. Wykładał do 1952 r. Oskarżony o działalność antypaństwową, został zmuszony do opuszczenia Krakowa.⁷⁷

Ks. Piwowarczyk, ceniony w środowisku krakowskim znawca i popularyzator nauki społecznej Kościoła, był "człowiekiem mocnego charakteru, odwagi przekonani wyraźnie skryształizowanych, wierności sprawie, której służył. Był w nim jakiś chłopski upór, stanowczość, nieustępliwość jeśli chodziło o ortodoksję religijną czy o poglądy społeczne, a równocześnie autentyczny szacunek dla cudzych przekonań i wielka lojalność. Namiętny szermierz i polemista nie dawał się ponosić emocjom. Cechował go obiektywizm i zdrowy rozsądek, konkretność i rzeczowość w słowie i piśmie".⁷⁸ Należał do grona najwybitniejszych ówczesnych publicystów polskich i do najbardziej radykalnych komentatorów nauki społecznej Kościoła. Pozostawił po sobie, obok licznych artykułów i prac, wielokrotnie wznawiane tłumaczenia encyklik: "Rerum novarum" i "Quadragesimo anno" oraz swoją fundamentalną pracę "Katolicka etyka społeczna".

Po odejściu ks. Piwowarczyka z uniwersytetu, wykłady zlecone z etyki społecznej w r. akad. 1952/53 podjął ks. infułata dr Bolesław Kominek, kierownik Wydziału Duszpasterskiego Kurii Metropolitalnej w Krakowie, późniejszy kardynał, arcybiskup-metropolita wrocławski.⁷⁹ Po jego ustąpieniu w marcu 1953 r. do końca semestru letniego przedmiot ten wykładał ks. dr Andrzej Bardecki.⁸⁰

Na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Wydziału 2 czerwca 1953 r. ks. W. Wicher postawił wniosek, aby prelekcje z etyki społecznej w r. 1953/54 powierzyć ks. dr Karolowi Wojtyłę. Wniosek ten został jednomyślnie przyjęty. Od października 1953 r. wykłady z etyki społecznej objął ks. dr K. Wojtyła późniejszy kardynał, arcybiskup-metropolita krakowski, a następnie papież. Wykładał ją dla studentów-kleryków IV i V kursu w wymiarze 2 godz. tygodniowo do końca roku akad. 1953/54.⁸¹ Był to ostatni rok działalności Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Uchwałą Rady Ministrów z 11 sierpnia 1954 r. wydział ten został włączony do nowo organizowanej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.⁸²

***

W latach 1910-1954 wykłady katolickiej nauki społecznej na Uniwersytecie Jagiellońskim w ramach własnej katedry odbywały się zaledwie przez 15 lat. Krakowski Wydział Teologiczny szczycił się jednak znakomitymi wykładowcami tej dyscypliny, znanymi w całej Polsce /księża K. Zimmermann, J. Piowarczyk/. Największej jednak sławy przysporzył mu ks. Karol Wojtyła, obecny papież Jan Paweł II i jego nauczanie społeczne.

1 W. Bartel, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego na przełomie dwóch wieków, "Analecta Cracoviensia" /ACr/ 1:1969, s. 404-428; Przyczynek do dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego jako ośrodka naukowego metropolii krakowskiej za czasów II Rzeczypospolitej /1918-1939/, ACr 3:1971, s. 423-437.

2 J. Kuś, Katedra historii sztuki kościelnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, ACr 9:1977, s. 409-424; tenże, Rola abpa J. Bilczewskiego w rozwiązywaniu niektórych spraw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego na początku XX stulecia, "Studia Lubaczoviensia" 2:1984, s. 101-112.

3 K. Lewicki, Wykaz promowanych na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1796-1939, "Nasza Przeszłość" 7:1958, s. 309-318; H. Wyczawski, Ostatni profesorowie historii Kościoła na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, "Studia Varsaviensia" 12:1974 nr 1, s. 119-154.

4 Spis wykładów odbywać się mających w c. k. Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, w półroczu letnim roku szkolnego 1892/93 s. 6; w półroczu zimowym 1894/95 s. 6; w półroczu zimowym 1895/96 s. 6; Tematyka prelekcji ks. S. Pawlickiego przedstawiała się następująco: "Socjologia i psychologia narodów", "Socjologia z uwzględnieniem głównych zadań filozofii praktycznej", "System filozofii socjalnej", "Historia socjalizmu i anarchizmu w XIX stuleciu", "Polityka społeczna", "Historia demokracji socjalnych", "Etyka socjalna", "Ogólna filozofia socjalna", "Kwestia socjalna", "Historia nowożytnego socjalizmu", "Historia socjalizmu niemieckiego", "Historia teorii etyczno-socjalnych w XIX stuleciu" i "Socjologia" /Spisy wykładów z lat 1888/89, 1893/94-1908/09, s. 3, 11-13/.

5 Universitätsarchiv Wien, ThDA Z. 888 ex 1896/97, Ministerstwo Wyznań i Oświaty /WiO/ de Dziekanatu Wydz. Teol. c. k. Uniwersytetu w Wiedniu, 6. VIII 1897.

6 Die österreichischen Universitätsgesetze, Herausgegeben von L. Beck v. Mannagetta und C. v. Kelle, Wien 1906 nr 614.

7 Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie /ArKMKr/, fasc. Wydział Teologiczny /f.WT/ 1890-1926, Bp J. Puzyna do L. Pinińskiego. Kraków 2 XI 1899 /brulion/.

- 8 Spis wykładów ... w półroczu letnim i zimowym 1899/1900 s. 3-4, w półroczu zimowym 1900/1901 s. 3.
- 9 Die Österreichischen Universitätsgesetze ... nr 608.
- 10 Spis wykładów ... w półroczu letnim 1904/05, s. 4.
- 11 Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego /ArUJ/ WT 16, Protokół spisany na zwyczajnym posiedzeniu zgromadzenia Profesorów Wydziału Teologicznego w c. k. Uniwersytecie Krakowskim w dniu 16 XII 1908.
- 12 ArUJ WT II 70 Dziekanat Wydz.Teol.UJ do Min.WiO, Kraków 24 II 1909.
- 13 ArKMKr f. WT 1890-1926, "siążęco-Biskupi /K-B/ Ordynariat do Prezydium Namiestnictwa, Kraków 18 XII 1909. /brulion/.
- 14 Minister o zajęciach uniwersyteckich, Czas 64:1911 nr 66, s. 3.
- 15 W. Kwaśniewicz, Katedra etnografii ogólnej i socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego /1925-1964/. W: Studia z dziejów Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod. red. S. Mi-kuckiego. Kraków 1967, s. 345-348.
- 16 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie /AGAD/, fasc. CK Min. WiO /f.MWiO/ 44u, Wniosek ministerialny do kancelarii cesarskiej. Wiedeń 23 VIII 1910; ArUJ WT II 70 Min.WiO do Dziekanatu Wydz.Teol. UJ. Wiedeń 17 IX 1910.
- 17 ArUJ WT II 70, Życiorys.
- 18 ArKMKr f. WT 1890-1926, Namiestnictwo do K-B Ordynariatu w Krakowie, Lwów 3 XI 1909; ArUJ WT II 70, Życiorys; C. Strzeszewski, M. Banaszak, Chrześcijańska myśl i działalność społeczna w zaborze pruskim w latach 1865-1918. W: Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832-1939, pod red. C. Strzeszewskiego. Warszawa 1981, s. 70.
- 19 ArUJ WT II 70, Życiorys.
- 20 ArKMKr Pers A 964, Litterae dimissoriales et exacardinationis, Poznań 4 II 1911; Ks. K. Zimmermann do K-B Konsystorza w Krakowie, 7 III 1911; Tekst przysięgi inkardynacyjnej z 3 II 1912.
- 21 ArUJ S II 715, Rektor UJ do Koła Polskiego w Wiedniu. Kraków 4 II 1911, J. Buszko, Społeczno-polityczne oblicze Uniwersytetu Jagiellońskiego w dobie autonomii galicyjskiej /1869-1914/. Kraków 1963, s. 83-86; A. Kłoskowska, Socjologia. W: Historia nauki polskiej, pod red. B. Suchodolskiego, T. 4/cz. 3. Wrocław 1987, s. 860.
- 22 Biblioteka Jagiellońska w Krakowie /BJ/, Rkps 6249 Zimmermiada k. 1-8, 10-14, 16-20, 23, 38.
- 23 S. Konarski, "Zimmermiada" w Uniwersytecie Jagiellońskim /1910-1911/. W: Postępowe tradycje młodzieży akademickiej w Krakowie, oprac. H.

Dobrowolski, M. Franćić, S. Konarski. Kraków 1962, s. 139-142

24 BJ Rkps 6249 k. 1-4, 9-11, 14-19; Rkps 9824 II L. Kasprzyk, Wspomnienia, s. 156; S. Konarski, jw. s. 144-157.

25 BJ Rkps 6249 k. 44.

26 ArUJ S II 715 Min. WiO do rektora UJ. Wiedeń 30 I 1911; Rektor do Koła Polskiego w Wiedniu. Kraków, 4 II 1911; Minister ... "Czas" 64:1911 nr 67, s. 1.

27 AGAD f. MWiO 17u, Min. WiO do Namiestnictwa, Wiedeń 27 X 1910 /brulion/; ArkMKr f. WT 1890-1926, Namiestnictwo do K-B Ordynariatu, Lwów 17 XI 1910; tenże do Namiestnictwa, Kraków 13 I 1911 /brulion/.

28 Tamże, K-B Ordynariat do Namiestnictwa, Kraków 18 IV 1913; Min. WiO do Dziekanatu Wydz. Teol. UJ, Wiedeń 13 VI 1913; Dziekan Wydz. Teol. do Konsystorza K-B, Kraków, 25 VI 1913.

29 ArUJ WT II 29; Spisy wykładów z lat 1910/11-1924/25.

30 ArkMKr f. WT 1890-1926 Namiestnictwo do K-B Ordynariatu, Lwów 17 XI 1910; ArUJ WT II 16 Protokół ... posiedzenia zgromadzenia Profesorów Wydz. Teol. UJ 8 X 1910.

31 ArUJ WT 73 Min. WiO do Namiestnictwa, Wiedeń 26 X 1912 /odpis/.

32 Tamże, WT II 70 Protokół z przejęcia biblioteki seminarium chrześcijańskich nauk społecznych UJ w Krakowie, 15 VI 1934.

33 Skład Uniwersytetu Jagiellońskiego na rok szkolny 1912/13, s. 3; 1916/17, s. 3; ArUJ S II 619, Wykaz służby.

34 ArUJ S II 619 Min. WRiOP do Namiestnictwa Galicyjskiego we Lwowie. Warszawa 29 X 1919; B. Żongołłowicz, Wydział Teologiczny USB w okresie 1919-1929 r. W: Księga Pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego, t. 2 Wilno 1929, s. 216-217, 230-231, 238.

35 Ar UJ WT II 70 Senat Akademicki i Rektorat USB w Wilnie do Wydz. Teol. UJ, Wilno 17 VI 1920.

36 ArUJ WT 62 Dziekanat Wydziału Teologicznego UJ do Senatu Akademickiego USB /5 VII 1920.

37 Tamże, Dziekan ks. A. Bystrzonowski do ks. K. Zimmermanna, Kraków 5 VII 1920.

38 ArUJ S II 619 Rektor UJ do Namiestnictwa we Lwowie, Kraków 26 VIII 1921.

39 Tamże, Wykaz służby.

40 Poznań 1915.

41 T. Kraheil, Wóycicki Aleksander. W: Słownik Polskich Teologów Ka-

lickich t. 7, s. 444-445; B. Żongołłowicz, jw. s. 245-246; C. Strzeszewski, Rozwój katolickiej nauki społecznej. W: Dzieje Teologii Katolickiej w Polsce t. 3 cz. 2, s. 225.

42 ArKMkr TS XVII Bp A. Sapieha do dziekana Wydz. Teol., Kraków 30 IV 1925 /brulion/.

43 ArUJ WT II 17 Protokoły z posiedzeń Rady Wydz. Teol. UJ, 1 V 1925, 19 VI 1925; WT II 70, Dziekan Wydz. teol. do Min. WRiOP, Kraków 22 VI 1925.

44 ArUJ WT II 70 Min. WRiOP do ks. A. Wdóycickiego, Warszawa 3 X 1925. Dziennik Urzędowy Min. WRiOP 8:1925 poz. 189.

45 ArKMkr TS XIII, Protokół posiedzeń Komitetu Biskupów w dniach 7 i 8 listopada 1925 r. w Warszawie; TS XVII, Kard. A. Kakowski do abpa A. Sapiehy, Warszawa 11 I 1926.

46 ArKMkr TS XVII Min. WRiOP do bpa krakowskiego, Warszawa 12 XI 1925.

47 Tamże, K-B Konsystorz do Min. WRiOP, Kraków 27 XI 1925 /kopia/.

48 Tamże, Min. WRiOP do Księcia Biskupa krakowskiego, Warszawa, 5 XII 1925; por. Acta Apostolicae Sedis 17:1925 p. 277-278.

49 ArKMkr TS XVII, Kard. E. Dalbor do abpa A. Sapiehy, Poznań 30 XII 1925.

50 ArUJ WT II 52 Okólnik Min. WRiOP Nr IV. SW 368/26.

51 ArUJ WT II 70 Senat Akad. UJ do Dziekanatu Wydz. Teol. 4 III 1926.

52 Dz. Urz. Min. WRiOP 9:1926 poz. 88.

53 ArUJ WT II 27 Abp A. Sapieha do Wydz. Teol. UJ, Kraków 10 V 1926; W. Bartel, Przyczynek, s. 424-426.

54 ArUJ WT II 27 Pisma do Min. WRiOP z 1926 r: bpa T. Kubiny, Częstochowa 15 V; bpa A. Hlonda, Katowice 18 V; dziekana Wydz. Teol. UJ, Kraków 24 VI; abpa A. Sapiehy, 20 VII.

55 Tamże, Bp T. Kubina do Min. WRiOP, Częstochowa 15 V 1926.

56 ArUJ WT II 75 Dziekan do członków Wydz. Teol., 12 VI 1928.

57 ArUJ WT II 70 Dziekanat Wydz. Teol. do Rektoratu UJ, 16 I 1931.

58 Tamże, Dziekan Wydz. Teol. UJ do Min. WRiOP, Kraków 14 VI 1933.

59 ArUJ WT II 75 Dziekan Wydz. Teol. UJ do Min. WRiOP, Kraków 15 VI 1928.

60 ArKMkr Pers A 1064 Ankieta personalna, Curriculum vitae; ArUJ S III 246 Życiorysy; J. Majchrowski, Piwowarczyk Jan, Polski Słownik Biograficzny /PSB/ t. 26, s. 623-625.

61 Spisy wykładów z lat 1929/30-1933/34.

62 ArUJ S II 524 Liber promotionum Universitatis Jagellonicae nr 9365;

WT II 273 Akta doktorskie.

63 ArUJ WT II 75 Rektor UJ do Dziekanatu Wydz. teol., 8 XI 1933.

64 Tamże, Dziekan Wydz. Teol. UJ do Min. WRiOP, Kraków 26 III 1934.

65 ArUJ WT II 70 Min. WRiOP do Rektoratu UJ, Warszawa 17 IV 1934.

66 ArUJ WT II 75 Dziekan Wydz. Teol. UJ do Min. WRiOP, Kraków 30 VI 1934.

67 ArKMKr Pers A 566 Ks. A. Mytkowicz do Min. Oświaty, Kraków 27 VII 1946.

68 Tamże, Życiorys; Tabela służbowa; A. Mytkowicz do Min. WRiOP brulion b. d. 23. I 1935; tenże do Konsystorza K-B, Żywiec 5 XI 1914; C. Lechicki, Mytkowicz Andrzej PSB t. 22, s. 415-416.

69 Tamże, Min. WRiOP do A. Mytkowicza, Warszawa 3 IV 1925, 22 VI 1930, 26 IX 1933; Wydział teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1933, Lwów 1934, s. 94, 128-129, 155.

70 Spisy wykładów z lat 1936/37-1938/39.

71 B. Przybyszewski, Dzieje kościelne Krakowa w czasie okupacji 1939-1945. "Chrześcijanin w Świecie" 11:1979 nr 11, s. 38.

72 ArUJ WT II 75 Dziekan Wydz. Teol. do Rektoratu UJ 23 II 1946; S III 246 Zaświadczenie dziekana Wydz. Teol. 30 VII 1946.

73 Spisy wykładów z lat 1945/46-1947/48.

74 ArUJ S III 246 Dziekan Wydz. teol. do Min. Oświaty, Kraków 30 IX 1947.

75 ArUJ WT II 75 Dziekan Wydz. Teol. do Min. Oświaty 20 XII 1948.

76 ArKMKr TS XVII, Statut Studium Charytatywnego w ramach Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie; ArUJ WT II 27 Dziekan Wydz. Teol. do Min. Oświaty, Kraków 27 VII 1948; Min. Oświaty do Dziekana Wydz. Teol. UJ, Warszawa 15 XI 1948.

77 ArUJ WT II 75 Dziekan Wydz. Teol. UJ do Min. Oświaty, Kraków 20 XII 1948; Spisy wykładów 1948/49, s. 47, 49; 1949/50, s. 38.

78 J. Turowicz, Słowo wstępne. W: J. Piwowarczyk, Wobec nowego czasu. Kraków 1985, s. 10.

79 ArUJ WT II 19 Protokół zwyczajnego posiedzenia Rady Wydziału Teologicznego UJ odbytego dnia 26 VI 1952; WT II 75 Dziekan Wydz. Teol. UJ do Min. Szkolnictwa Wyższego, Kraków 22 VII, 16 IX 1952.

80 ArUJ WT II 75 Prodziekan Wydz. Teol. UJ do profesorów Wydziału, 30 III 1953.

81 ArUJ WT II 19 Protokół nadzwyczajnego posiedzenia Rady Wydziału

Teologicznego, 2 VI 1953; WT II 75 Dziekan Wydz. Teol. do Rektoratu UJ, 16 VI 1953; Kalendarium życia Karola Wyjtyły, oprac. A. Boniecki. Kraków 1983, s. 122.

82 ArUJ WT II 27 Uchwała Rady Ministrów z 11 VIII 1954 r. nr 591/54, kopia.

Stanisław Piech

Zur Geschichte des Lehrstuhls für die Christliche Soziallehre
an der Jagellonen-Universität in Krakau

Die Veröffentlichung der Enzyklika "Rerum novarum" im Jahre 1891 weckte allenthalben ein grosses Interesse für die katholische Soziallehre und regte viele zur sozialen Arbeit an. An den Universitäten wurden vermehrt auch Vortragsreihen zu diesem Fragenkreis angeboten. Die Jagellonen-Universität, an der bereits im Mittelalter diese Problematik aufgegriffen wurde (vgl. Stanisław aus Skalbmierz und Paweł Włodkowic/), fanden die ersten Veranstaltungen dazu an der Juristischen-Fakultät im Studienjahr 1892/93 statt und seit 1899/1900 auch an der Theologischen Fakultät. Professoren der letzteren stellten 1908 an das österreichische Ministerium für Kultus und Unterricht den Antrag, an der JU einen Lehrstuhl für die Katholische Soziallehre zu gründen, was 1910 auch erfolgt ist. Der erste Lehrstuhlinhaber und Professor für die Katholische Soziallehre, Kazimierz Zimmermann, war ein Geistlicher und bekannter Vorkämpfer für das Sozialrecht der polnischen Bewohner Grosspolens. Er gab auch die erste polnische Zeitschrift "Ruch Chrześcijański-Społeczny" heraus, die den Fragen der katholischen Soziallehre gewidmet war. Die Gründung des Lehrstuhls für die Katholische Soziallehre an der Jagellonen-Universität wurde durch die sozialistische Jugend vehement bekämpft und hatte etliche Ausschreitungen zur Folge. Diese Aktion der sozialistisch eingestellten Jugend ging in die Geschichte der JU als "Zimmermann-Krieg" ein. 1926 wurde in dem nunmehr wieder unabhängigen Polen dieser Lehrstuhl durch den Minister für Kultus und Bildung abgeschafft. Die Bemühungen der Bischöfe von Krakau, Tschenstochau und Oberschlesien - unterstützt durch die Theologische Fakultät der JU - um die Wiedereinrichtung des Lehrstuhls zeitigten keinen Erfolg. Angesichts dieser Lage bekam Jan Piwowarczyk, ein Geistlicher und Redaktionsmitglied der Zeitung "Głos Narodu", schon im Studienjahr 1928/1929 den Lehrauftrag, über die Katholische Soziallehre zu lesen. Dann 1934/35 übernahm diese Vorlesungen Andrzej Mytkowicz, ein Geistlicher und ehemaliger Universitätsprofessor für christliche Soziologie in Lemberg, der sie bis 1938/39 fortsetzte. Zur Zeit der deutschen Besatzung, als die Krakauer Universität bereits geschlossen war, wurde die Katholische Soziallehre an den Priesterseminaren für die Diözese Krakau und Tschenstochau von Piowar-

czyk unterrichtet. Nach Kriegsende übernahm den Lehrauftrag an der JU wieder Mytkowicz und las darüber bis 1946/47. Von 1947 bis 1952 setzte diese Vortragsreihe Piwowarczyk fort, der zu dem Zeitpunkt auch Redaktionsmitglied der katholischen Wochenschrift "Tygodnik Powszechny" war. In dem Studienjahr 1952/53 wurde Piwowarczyk von Bolesław Kominek, dem späteren Kardinal und Erzbischof-Metropolit von Wrocław abgelöst. Im letzten Jahr vor der Abschaffung der Theologischen Fakultät an der JU hielt diese Vorträge Karol Wojtyła, der spätere Krakauer Erzbischof und Papst Johannes-Paul II.

Obgleich in dem Zeitraum 1910-1954 die Katholische Soziallehre an der JU nur 15 Jahre lang an einen eigens dafür eingerichteten Lehrstuhl unterrichtet werden konnte, hatte die Theologische Fakultät das Glück, dafür jeweils die besten Wissenschaftler zu gewinnen, die - wie Zimmermann, Piwowarczyk und nicht zuletzt auch Karol Wojtyła - bis heute sehr bekannt sind.